

АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАКЛАДУ АФАРЫЗМАЎ НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ

*У мяне ёсць цытата на любы выпадак –
гэта найлепшы спосаб мысліць арыгінальна.*

Д. Сэрз

Цікавасць да малых жанраў слоўнай творчасці ў апошнія дзесяцігоддзі не губляе сваёй вастрынi. Штогод з'яўляюцца розныя па тэматыцы і зместу зборнікі, гартаючы якія, мімаволi думаеш: “Чаму ж аўтар гэтага мудраслоўя не я?” Вельмі папулярна мець на сваёй паліцы “мудрыя думкі на кожны дзень”. Вось толькі некаторыя з іх (асабліва варта адзначыць К. В. Душэнка, відаць, самага плённага ўкладальніка рознага кшталту тэматычных зборнікаў афарызмаў) – “Большая книга афоризмов”, “Слова, изменившие мир”, “Изречения великих мужчин”, “Изречения великих женщин”, “Мудрость Конфуция: афоризмы и поучения”, “Мудрость тысячелетий. Энциклопедия”, “Красота ума”, “Сокровища Мудрости”, “Библейские афоризмы”, “Мудрость страны Восходящего Солнца”, “Религия и этика в изречениях и цитатах” [2]. Сапраўды, наша саўленчая прастора прасякнута алюзіямі і рэмінісцэнцыямі на тое, што даўно, зусім даўно або зусім нядаўна, але сказана, напісана, некiм прамоўлена. І аформіць думку іншымі словамі, здаецца, можна, але “лепш не скажаш”. Нягледзячы на цікавасць да феномену афарызму, яго глыбiнны сэнс вывучаны не канчаткова, бо, з'яўляючыся “мікратэкстам абагульняльнага характару, ...ён амбiвалентны і выступае ў дзвюх iпастасях – маўленчага, дыскурсіўнага знаку і мастацкага тэксту пэўнага жанру” [2, с. 4]. У апошнія дзесяцігоддзі назіраецца актыўнае выкарыстанне, вар'іраванне, пераасэнсаванне афарыстычнай спадчыны ў мастацкай і публіцыстычнай літаратуры, перыёдыцы і жывым маўленні. Афарызм, з'яўляючыся надзвычай ёмістай, канцэнтраванай формай мастацкага адлюстравання рэчаіснасці, абагульняе і тыпізуе разнастайныя праявы асабістага жыцця, выражае адносіны носьбіта мовы (найперш аўтара) да яе.

Асаблівую цікавасць у гэтым кантэксце выклікае праблема трансляцыі феномену афарызму ў іншыя культуры натуральна спосабам перакладу. Мастацкі пераклад – з'ява шматузроўневая, падчас суб'ектыўная і вельмі неадназначная не толькі як працэс пошуку патрэбнага, адэкватнага маўленчага сродку перадачы кагнітыўнага знака. У гэтым рэчшчы найгалоўнейшая задача перакладчыка – захаваць сэнс выказвання, украпіць яго ў ідыяматыку мовы, на якую маўленчая адзінка перакладаецца. У працэсе мастацкага перакладу вельмі важна захаваць форму, змест, структуру і эстэтычны запал арыгіналу. Мастацкі пераклад мае шэраг асаблівасцяў: першай і самай відавочнай з'яўляецца “нелітаральнасць, недаслоўнасць” у адрозненне ад перакладу тэхнічнага, пры якім дакладнасць бязмежна важная. Затым ідзе такі момант як праца з парэміяланічнымі адзінкамі, для якіх трэба шукаць эквіваленты. Часта перакладчк мае справу з гульнёй словаў –

адмысловым відам гумару, які не падлягае перакладу на іншую мову. У такім разе трэба “туляць са словам” ужо ў перакладзеным тэксце дзеля аднаўлення гумарыстычнага эфекту. Наступнай асаблівасцю мастацкага перакладу з’яўляецца асобавы характар перакладу (сапраўдны мастацкі перклад можа рабіць толькі чалавек, які валодае пісьменніцкімі здольнасцямі, бо надзвычай важным момантам з’яўляюцца пачуцці чытача пасля азнаямлення з тэкстам). Пераклад мусіць выклікаць тых жа самых пачуцці і перажыванні, што і арыгінал. Наступнай асаблівасцю мастацкага перакладу з’яўляецца абавязковае захаванне стылю эпохі, адпаведнасць культурным асаблівасцям.

Любы перакладчык сутыкаецца з праблемай “пакутаў” пошуку патрэбнага слова, нават калі гаворка ідзе пра блізкароднасныя мовы. Таксама трэба асабліва адзначыць тое, што самымі паказальнымі і “чыстымі” ў граматычных адносінах быў пераклад непасрэдна з рускай мовы (маюцца на ўвазе афарызмы, што належаць рускім паэтам, пісьменнікам, дзяржаўным дзеячам, г.зн. ствараліся на рускай мове носбітам гэтай мовы), у адрозненне ад такой з’явы як пераклад перакладу – калі тэкст перакладаецца на рускую мову з заходнееўрапейскай, а беларускі пераклад робіцца ўжо з рускага тэксту. Застаецца спадзявацца на даслоўную блізкасць рускамоўнага тэкста да арыгіналу.

1. Прызаяічны пераклад.

Пры перакладзе прызаяічнага тэксту ўвага звяртаецца найперш на адпаведнасць граматычнаму ладу мовы, на якую ён перакладаецца, а не на мастацкія тропы і фігуры, таму нярэдка з’яваў будзе:

Даслоўны пераклад (або так званае падрадкоўе). Сінтаксічная роднасць беларускай і рускай моў дае магчымасць нярэдка карыстацца такім спосабам без страты сэнсу або зрухаў у семантыцы перакладаемай адзінкі, захоўваецца нават парадак слоў:

чтение для ума – то же, что физические упражнения для тела - чытанне для розуму – тое ж, што фізічная нагрузка для цела; (Дж. Адзісан); и нет такого зла, которое не породило бы добро - і няма такога ліха, якое не спараджала б добра; когда сказать нечего, всегда говорят плохо - калі няма чаго сказаць, гавораць заўсёды дрэнна (Вальтэр); никогда не поздно поумнеть - ніколі не позна паразумнець (Д.Дэфо); если я видел дальше других, то потому, что стоял на плечах гигантов - калі я бачыў далей за іншых, то таму што, што стаяў на плячах гігантаў (І. Ньютан), в мире нет ничего более постоянного, чем непостоянство - няма ў свеце нічога больш пастаяннага, чым пераменлівасць; вверх лезут в той же позе, что и ползают – уверх лезуць у той самай позе, што і поўзаюць (Дж. Свіфт).

- Выбар іншага граматычнага сродку:

- Лексічны ўзровень (для дурного выбора нет извинений - для кепскага выбару няма прабачэння, прекрасное трудно - выдатнае не бывае лёгкім (Б.Спіноза), трус это человек, который в минуту опасности думает ногами - баязлівец гэта чалавек, які пры небяспецы думае нагамі (Дж. Адзісан);

- Марфалагічны (отличительное свойство человека – *желать непременно всё начинать сначала* - *вызначальная рыса чалавека – жаданне абавязкова ўсё пачынаць спачатку* (Ё.Гётэ); *вежливость – это привычка приносить в жертву мелкие удобства – ветлівасць – гэтая звычка ахвяраваць дробнымі выгодамі* (Т. Джэферсан);

- Сінтаксічны (*женская ненависть, собственно, та же любовь, только переменившая направление - жаночая нянавісць, па сутнасці, тое ж самае каханне, толькі ў адваротным кірунку* (Г. Гейнэ).

2. Вершаваныя афарызмы.

Для захавання рытма-меладычнай пабудовы вершаванага радка арыгіналу, што з'яўляецца асноўнай задачай пры перакладзе паэтычных тэкстаў, даводзіцца прыбываць да рознага кшталту семантычных зрухаў, замен, перастановак.

орлам случается и ниже кур спускаться, но курам никогда до облак не подняться (И. Крылов) - *бывае, што арал нароўні з пёўнем крочыць, вось певень, той ніколі да аблок не ўскочыць; на всем своя – для взора – позолота. Но мерзок сердцу облик идиота, и глупости я не могу понять* (К Бальмонт) - *на ўсім свая – для вока – пазалота. Але як брыдка пазіраць на ідыёта, і глупства мне не зразумець; хвалу и клевету приемли равнодушно и не оспаривай глупца* (А. Пушкин) – *хвалу й паклёп паслухай раўнадушна і не аспрэчвай дурня ты; и старческой любви позорней сварливый старческий задор* (Ф. Тютчев) - *ганебней за любоў старога толькі сівы яго запал; если душа родилась крылатой – что ей хоромы – и что ей хаты!*(М. Цветаева) - *ваша душа апынулася крылатай – што ёй палацы – і што ёй хаты! когда глядишь со стороны, как все дары поделены, нельзя не рассердиться. Тех, кто получше, гнет нужда, а богатеют без труда невежда и тутица* (Р. Бернс) - *як пазіраеш збоку ты, у якія грош ідзе куты, тут раззлуецца і цярылівы. Бо лепшыя пакутуюць у горы, а без напругі грошай мора мае вунь дурань балбатлівы; бревно останется бревном и в орденах и в лентах!* (Р. Бернс) - *пень застаецца пнём у ардэнах і стужках!*

Такім чынам, нягледзячы на рытма-меладычныя абмежаванні пры перакладзе вершаваных тэкстаў нават малых жанраў, мова дае надзвычай багаты і разнастайны матэрыял для адэкватнага перакладу, пры якім не губляецца ні культурны флёр эпохі, ні мастацкая вартасць афарызму.

Літаратура

1. Калашникова Н. М. «Афористичность как черта идиостиля В.Токаревой». Автореферат на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Ростов-на-Дону, 2004 г., 10 с.
2. Душенко К. В. Большой словарь цитат и крылатых выражений. М., Эксмо. 2011 г., 1216 с.